

12. The main principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2020 (2011), Approved by the Law of Ukraine «On the main principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2020», *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 26, Art. 218.

13. Labor costs in Ukraine and the European Union. available at: <http://edclub.com.ua/analytika/vytraty-na-robochu-sylu-v-ukrayini-ta-yevropeyskomu-soyuzi>

14. Sibirianska, Yu. & Pernikoza, P. (2017), Fiscal and Social Effects of Reforming the Tax on Individuals' Income in Ukraine. Financial and Economic Analysis, *Office in the Verkhovna Rada of Ukraine*. Kiev (ukr).

15. Law of Ukraine «On the subsistence minimum» dated July 15, 1999, No. 966-XIV, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

16. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine, available at: <https://www.minfin.gov.ua>

17. Official website of the State Treasury of Ukraine, available at: <http://www.treasury.gov.ua>

18. Official website of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

19. Official website of the European Union (Eurostat), available at: <http://ec.europa.eu/eurostat>

© Сидорович Олена

Надійшла до редакції 04.08.2017

УДК 378.014.543

ТЕРЕЩЕНКО ГАННА,

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Академія фінансового управління*

ОЛЕЙНИКОВА ЛЮДМИЛА,

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Академія фінансового управління*

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

У статті порушуються питання розвитку системи вищої освіти в Україні як чинника побудови економіки знань. Розглянуто підходи до фінансування вищих навчальних закладів, структуру їхніх доходів та співвідношення державних і приватних витрат на освіту в Україні та країнах світу. Визначено основні форми залучення фінансових ресурсів закладами вищої освіти у міжнародній практиці. Досліджено напрями розвитку системи вищої освіти в країнах ЄС та встановлено, що збільшення обсягів державного фінансування притаманне більш розвиненим країнам із інноваційною моделлю розвитку економіки. Зазначено, що розвинуті країни не лише приділяють значну увагу розвитку системи вищої освіти але й значно більшу частку витрат виділяють на користь середньої та післясередньої не вищої освіти (робітнича кваліфікація). Проаналізовано існуючу модель фінансування освіти в Україні та сформульовано основні проблеми фінансування. Наведені рекомендації щодо вдосконалення підходів до фінансового забезпечення вищих навчальних закладів в Україні.

Ключові слова: вища освіта; державні витрати; економіка знань; бюджетне фінансування вищої освіти; кредитування вищої освіти; людський капітал.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Масштабні реформи, що розпочато в Україні, обумовили необхідність переосмислення та пошуку нових форм і методів управління у сфері державних фінансів. Напрацювання підходів до управління не лише дохідною частиною бюджету, а й видатковою потребує дослідження сучасних механізмів, що знайшли своє відображення у світовій практиці, насамперед у країнах Європейського Союзу та ОЕСР. Для вирішення складних соціально-економічних проблем, таких як розвиток промислового виробництва та економічне зростання, забезпечен-

ня освітою, фінансування науки, вирішення екологічних проблем, подолання безробіття тощо необхідно забезпечити системний підхід до реалізації реформ. Їх основою має бути науковий потенціал у різних сферах знань.

Однією з найбільш нагальних та гострих для нашої країни на сьогодні є проблема стимулювання економічного зростання на інноваційній основі, що обумовлює надання державного фінансування та підтримки розвитку освіти й науки. Характерні для країни складні фінансові обставини супроводжуються суттєвими бюд-

жетними обмеженнями, і за таких обставин формування умов для синергії результатів державного управління, освітніх процесів і промислового потенціалу має стати фундаментом для забезпечення інноваційного розвитку економіки. Завдання є надскладним, проте актуальним, як ніколи.

В українському суспільстві сьогодні відбувається широка дискусія щодо справедливого розподілу бюджетних коштів на освіту, у т. ч. дискутується можливість доступу приватних вищих навчальних закладів до бюджетного ресурсу, принципів розподілу - "гроші ходять за студентом", державного кредитування на здобуття вищої освіти тощо. Питаннями розвитку вищої освіти та становлення економіки знань займалися провідні вітчизняні вчені: В. Александров, Ю. Бажал, С. Біла, Т. Боголіб, В. Геєць, І. Грищенко, Т. Єфименко, Б. Кваснюк, С. Лондар, В. Семиноженко, І. Тарасенко, А. Чухно та інші. Поряд із цим, актуальним залишається наукове обґрунтування побудови ефективної системи фінансування, яка забезпечить високу якість вищої освіти як чинника розвитку економіки знань, що зумовлює актуальність статті.

Основною метою роботи є дослідження ролі державного фінансування вищої освіти як чинника розвитку економіки знань та формування підходів до моделі фінансування в нових умовах.

Виклад основного матеріалу. Економіка знань розкриває нові роль і місце інтелекту людини в сучасному суспільстві, вплив інформації як головної продуктивної сили та суб'єкта виробництва на розвиток економічної системи [1]. На сучасному етапі розвитку України система вищої освіти набуває особливого значення для побудови економіки знань. Стрімкі зміни в глобальному середовищі зумовили значні структурні зрушення в компетенціях глобальної конкуренції, серед яких основними стали знання, здатність до новаторства, якість людського капіталу [2]. Жорсткі зовнішні та внутрішні умови, що сформовані для України в сучасних умовах, обумовлюють пошук джерел зростання та переходу до нових сходинок технологічного укладу для країни. Провідні країни вже сьогодні побудували інноваційну модель розвитку економіки. За оцінками експертів, нові знання забезпечують 70-85 % приросту ВВП. Зокрема, у двадцяти розвинених країнах, де працює 95 % учених світу, прибуток на душу населення щорічно збільшується на 200 дол. США [3]. Високотехнологічний сектор сучасної промисловості є базою стратегічних переваг національних економік, де основою є освіта і наука. За результатами досліджень зарубіжних учених, темпи економічного зростання є вищими в країнах, де частка освічених людей більша [2]. Крім того, підвищення фінансування освіти на 1 % зумовлює зростання ВВП країни на 0,35 % [4].

Слід зазначити, що відповідно до рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 років Україна посіла 11 місце серед 140 країн за кількістю громадян, які здобувають вищу освіту [5]. Поряд із цим, досить низькою залишається якість вищої освіти, про що свідчить невизнання наших дипломів у переважній більшості розвинених країн світу. Крім того, надважливим питанням, що є вирішеним у провідних країнах світу, є взаємозв'язок наукових розробок з їх прикладним застосуванням, розбудова взаємозв'язку сфери науки, вищої освіти з економікою та суспільним розвитком. Такий зв'язок є новим для українських реалій, що формує необхідність узгодження реформ в освітній галузі України із тенденціями фінансування освіти і науки в міжнародній практиці.

У країнах ЄС вища освіта переважно фінансується

з державного бюджету. Державне фінансування відображає традиційну модель фінансування, яка має на меті підтримку функціонування державної вищої освіти та забезпечення рівної можливості доступу до неї. Перевагами цієї моделі є активна та диверсифікована участь у вищій освіті у країнах з високим рівнем доходів та з великими фінансовими ресурсами [6].

Структура доходів державних вищих навчальних закладів у країнах Європи розподілена за такими основними напрямками: асигнування державного бюджету, що на європейському рівні становить від 50 % до 90 % загального доходу ВНЗ; вартість навчання, яку сплачують студенти (витрати домогосподарств), сума яких залежить від політики фінансування вищої освіти в державі. Згідно з дослідженням EUA12, європейські країни поділяються на дві основні категорії: перша категорія включає країни, де плата за навчання становить приблизно 5 % загального доходу (прикладі: країни Північної Європи, Австрія, Бельгія, Чехія, Франція, Німеччина, Естонія), тоді як друга категорія включає країни, де плата за навчання становить приблизно 10 % від загального доходу, а в деяких випадках і більше (наприклад, Угорщина, Ірландія, Італія, Нідерланди, Латвія, Польща, Словаччина, Іспанія, Великобританія); інші приватні джерела доходів: гранти на наукові дослідження, надання послуг у різних сферах, європейське фінансування та інші позабюджетні джерела. В окремих країнах ЄС такі джерела забезпечують до 10 % загальної суми фінансування вищої освіти.

Діяльність державних вищих навчальних закладів у країнах Європи фінансується як державними, так і приватними фондами. Значна частка державного фінансування у доходах вищих навчальних закладів (рис. 1) збільшує важливість методів та форм розподілу фінансування університетів.

Згідно з дослідженнями [7], розробленими на рівні ЄС, існує декілька основних форм залучення фінансових ресурсів університетами та різні методи розподілу їх фінансування. Основними з них є: **(1) блок-грант (одноразова субсидія)**. Розподіл блок-грантів за формулою є основним методом розподілу державного фінансування державними вищими навчальними закладами та використовується в переважній більшості країн, включених, наприклад, до дослідження University autonomy in Europe [8]. Блок-грантове фінансування, визначене шляхом переговорів, використовується в деяких країнах, таких як Австрія, Німеччина та Іспанія. На практиці, однак, країна використовуватиме комбіновані методи для визначення розміру розподілу гранту. **(2) Бюджетне фінансування з постатейною розбивкою витрат**, за якими університети отримують своє фінансування. Така форма фінансування широко застосовується у країнах Східної Європи: Болгарії, Греції, Литві, Латвії, Сербії та Туреччині, на Кіпрі [9].

Слід зазначити, що в останні роки у країнах Східної Європи спостерігається тенденція до збільшення фінансування на основі блок-грантів, а не на основі бюджетів із постатейною розбивкою, що обумовлює збільшення університетської автономії у використанні залучених доходів. Збільшення державного фінансування вищої освіти спостерігається в Німеччині, Норвегії, Швеції, Австрії, Бельгії (Фландрія) та Польщі. Поряд із цим, зменшення державного фінансування спостерігається у Греції та Угорщині. Безперечно, що збільшення обсягів фінансування залежить від рівня економічного розвитку країни. Також аналітики відзначають, що зміни у фінансуванні вищої освіти по-різному вплинули на діяльність університетів у всіх країнах ЄС. Скорочення фінансування наукових досліджень (research

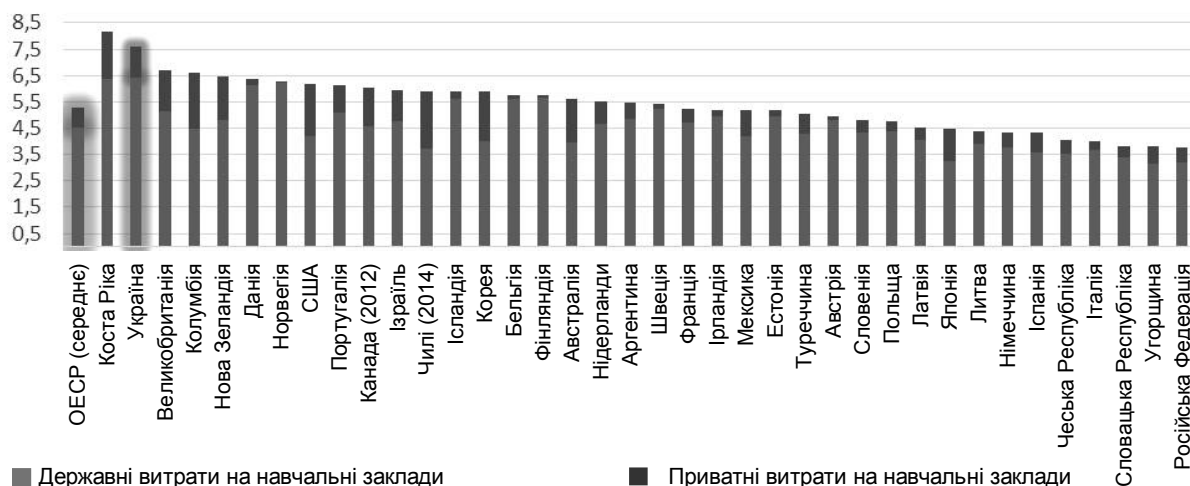

Рис. 1. Державні і приватні витрати на освіту в Україні та деяких країнах світу, % до ВВП.

Примітки: Представлені в діаграмі державні витрати не включають нерозподілені програм. Державні джерела включають державні субсидії домогосподарствам, пов'язані з отриманням освіти, і прямі витрати на освіту з міжнародних джерел. Приватні джерела - за винятком державних субсидій, пов'язаних з отриманням освіти. Для Чилі - державні джерела не включають міжнародних ресурсів.

Джерело: OECD. Education at a glance (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm);

Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>

funding) були проведені у Словенії (більше 10 %), Іспанії, Греції та Ірландії. Зокрема, в останній із названих країн поточні скорочення фінансування наукових досліджень мали негативний вплив на здатність ВНЗ залучати та утримувати кращих дослідників і вчених. Поряд із цим, у Норвегії збільшили обсяги фінансування вищої освіти в частині підвищення кількості докторантів, що справило позитивний вплив [10]. У країнах ЄС державні видатки на вищу освіту коливаються у межах 3-0,8 % до ВВП. В Україні видатки на вищу освіту коливалися у межах 6,6 % у 2010 році до 1,9 % у 2016 році. Однак, слід зазначити, що у країнах ЄС значно вищою є частка приватних джерел фінансування освіти на відміну від України.

До останнього часу в Україні модель фінансування науки і освіти була сформована на основі історичного досвіду та мала маргінальний вигляд, адже не враховувала викликів сучасного світу та підходів до реалізації передових наукових проектів. Останні законодавчі зміни дещо вдосконалили нормативно-правове поле у сфері надання освітніх послуг та ведення наукової діяльності, проте інституційні зміни ще мають бути продовжені з урахуванням подальшої трансформації системи фінансування.

Від 2014 р. реформа у сфері вищої освіти в Україні тісно пов'язується з імплементацією та реалізацією нової редакції закону "Про вищу освіту" [11]. Цей закон, у розробці якого взяла участь широка академічна спільнота, спрямовується на наближення української сфери вищої освіти до сучасних європейських стандартів та відкриває шлях до розв'язання значної частини проблем вітчизняної вищої школи. Згідно зі статтею 71 Закону України "Про вищу освіту" [12], фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг із підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, із дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень. Утім, вищезазначений закон не закладає підвалин ефективного, прозорого та достатнього фінансу-

вання системи вищої освіти України. Натомість має відбутися побудова ефективного фінансового механізму системи вищої освіти як елементу державної політики в галузі освіти, який буде складатись із відповідних методів, форм, інструментів та важелів. На сьогодні кількість студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за рахунок державного бюджету, становить менше половини від загальної кількості студентів ВНЗ (див. табл. 1).

Держава фінансує дуже розгалужену мережу навчальних закладів. Попри високий показник видатків на освіту як частки від ВВП, видатки на одного учня/студента та заробітні плати освітян є низькими навіть порівняно з країнами Центральної і Південної Європи. Тож закономірно, що намагання скоротити державні видатки під час економічної кризи помітно зачіпає освітній бюджет. Міністерство освіти і науки виступає найбільшим адміністратором центрального бюджету і контролює 75,7 % центрального фінансування (22,9 % усіх витрат державного сектора), тоді як решта коштів розподіляється Міністерством охорони здоров'я (7,8 %) та іншими центральними урядовими органами (Міністерством аграрної політики та продовольства (7,1 %), Міністерством внутрішніх справ (2,9 %), Міністерством культури (2,5 %). Решта фінансових посередників, із числа органів державного управління, контролювали лише 4,0 % коштів бюджету країни, спрямованих на освіту. Але більш суттєву роль у розподілі коштів, спрямованих у систему освіти, відігравали регіональні та місцеві органи управління, що здійснювали пряме фінансування освіти за рахунок коштів місцевих бюджетів, які в 2,3 раза перевищували кошти з Державного бюджету.

Зауважимо, що відповідно до статті 41 Закону "Про вищу освіту" [11], державна цільова підтримка для здобуття вищої освіти надається у вигляді: повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти; соціальної стипендії; безоплатного забезпечення підручниками; безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та

Таблиця 1. - Кількість студентів ВНЗ за джерелами фінансування навчання

	I-II рівнів акредитації			III-IV рівнів акредитації			I-IV рівнів акредитації		
	2010/11	2014/15	2015/16	2010/11	2014/15	2015/16	2010/11	2014/15	2015/16
Разом студентів, осіб	351444	251271	230110	2066667	1437955	1375160	2418111	1689226	1605270
у тому числі навчаються за рахунок									
державного бюджету	127825	87929	82793	798571	663194	649225	926396	751123	732018
місцевих бюджетів	76520	69917	64724	14486	12201	14722	91006	82118	79446
органів державної влади, юридичних осіб	250	147	716	8374	10223	9520	8624	10370	10236
фізичних осіб	146849	93278	81877	1245236	752337	701693	1392085	845615	783570
Питома вага студентів (%), які навчалися за рахунок									
державного бюджету	36,3	35,0	36,0	38,6	46,1	47,2	38,3	44,5	45,6
місцевих бюджетів	21,8	27,8	28,1	0,7	0,8	1,1	3,8	4,9	4,9
органів державної влади, юридичних осіб	0,1	0,1	0,3	0,4	0,7	0,7	0,4	0,6	0,6
фізичних осіб	41,8	37,1	35,6	60,3	52,4	51,0	57,5	50,0	48,9

Джерело: Державна служба статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

комунальних навчальних закладах; безоплатного проживання в гуртожитку; інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Порядок державного кредитування здобуття вищої освіти затверджений постановою Кабінету Міністрів

України "Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти" [13]. Загальні обсяги пільгового довгострокового кредитування на здобуття освіти з початку ухвалення постанови наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. - Державне пільгове довгострокове кредитування на здобуття освіти (тис. грн)

Роки	Надання кредитів		Повернення кредитів	
	план	факт	план	факт
2004	13 500,0	н/д	0	0
2005	13 500,0	н/д	0	0
2006	14 715,0	н/д	0	0
2007	14 715,0	14 715,0	0	0
2008	14 715,0	14 715,0	0	0
2009	14 715,0	14 715,0	0	0
2010	14 715,0	8 869,5	0	0
2011	5 300,0	5 300,0	0	0
2012	5 000,0	5 000,0	0	0
2013	5 000,0	1 773,2	0	0
2014	0	0	0	0
2015	0	0	0	0
2016	0	0	0	0

Джерело: складено авторами за даними Державного казначейства України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

Загалом, із наведених у таблиці даних важко зробити висновки про ефективність та прозорість надання державних пільгових кредитів. Ми можемо лише констатувати, що загальна динаміка надання державних кредитів звелася до нуля у 2016 році. А наприклад, у 2009 році складала понад 9 % від загального обсягу фінансування вищої освіти, що є досить вагомим. Утім, неможливо проаналізувати ефективність цих бюджетних витрат, зокрема які вищі навчальні заклади отримували з державного бюджету у рамках кредитування навчання, а також проаналізувати персональний склад

одержувачів кредитів. Тобто доцільно забезпечити прозорість державного кредитування здобуття вищої освіти з метою уникнення нецільового витрачання бюджетних коштів. Також вважається за необхідне передати функції кредитування державним банкам, передусім Ощадбанку, що зменшить навантаження на бюджет та забезпечить цільове використання коштів. Доцільно ухвалити спеціальну програму кредитування вищої освіти Ощадбанком на пільгових умовах та на тривалий термін (від 10 до 20 років).

Зазначимо, що в умовах фінансово-економічної кри-

зи та значного обмеження фінансових можливостей населення, актуалізується питання посилення державної підтримки і приватних навчальних закладів. Зважаючи на той факт, що у світі домінує теза про необхідність розвитку економіки знань, вища освіта стає одним із найважливіших елементів економічної системи. Економіка знань є такою економічною системою, у якій виробництво товарів і послуг відбувається на основі наукомісткої активності, що прискорює технічний і науковий прогрес і де ключовими є інтелектуальні ресурси - освіта та особистісні компетенції, тобто якість людського капіталу. Для суспільства знань визначальними є процеси, пов'язані зі створенням нових знань, їх передаванням через освітній процес, поширенням і використанням у виробництві. Економіка знань визначається як економіка, у якій джерелом зростання є як спеціалізовані (наукові), так і повсякденні знання, у результаті використання яких, поряд із природними ресурсами, капіталом і працею домінуючим фактором стають процеси накопичення й використання знань, унаслідок чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки, а також зростання значення якості та достатності фінансування вищої освіти [14-18].

Висновки

Основним завданням вищої освіти в економіці знань убачається формування умов для розвитку людського капіталу, створення, збереження, розповсюдження та використання знань, що потребує забезпечення якості освіти та відповідного ефективного фінансування. У свою чергу, ефективне фінансування передбачає цільове та прозоре використання бюджетних коштів. У т. ч. необхідним є подальший розвиток кредитного механізму здобуття вищої освіти.

На сьогодні до основних проблем у фінансуванні науки і освіти в Україні належать несформованість інноваційних механізмів фінансування, які б забезпечували високу якість освіти і науки; неможливість залучення кредитних ресурсів для фінансування освіти домогосподарствами через їх високу вартість; неефективне витрачання бюджетних коштів у сферах освіти і науки (передусім через несформовані критерії соціально-економічної ефективності, а також недостатній рівень застосування принципу "evidence-based knowledge transfer"); низький рівень приватних інвестицій у розвиток науки і освіти, зумовлений несформованим попитом суб'єктів господарювання на інновації, а також недостатньою практичною спрямованістю наукових досліджень і розробок; низький рівень залучення міжнародних грантів унаслідок недостатньої інтегрованості українських учених у Єдиний науковий (дослідницький) простір; передача повноважень на фінансування професійно-технічної освіти з державного бюджету до місцевих бюджетів без належного опрацювання передумов залучення регіонального приватного капіталу до цієї сфери, зокрема із передбаченням можливостей публічно-приватного партнерства (ППП); нерозвиненість інститутів громадського контролю за ефективним використанням державних фінансових ресурсів, у тому числі з урахуванням галузевої специфіки.

Слід зазначити, що державні вищі навчальні заклади є неприбутковими організаціями. Обговорювані нині моделі не повинні містити таке поняття, як "прибуток". Отже, отриманий фінансовий результат має спрямуватися у фонд розвитку вищих навчальних закладів, за рахунок якого й здійснюються інвестиційні витрати. Але на практиці державні ВНЗ або не отримують таких коштів, або їх розмір незначний та недостатній для здійснення інвестицій, тоді як приватні - утрачають мотив для роз-

витку, адже інвестиції у створення навчального закладу не можуть приносити прибуток інвесторам.

На сьогодні бюджетне фінансування є досить обмеженим та покриває тільки необхідні для виживання вищих навчальних закладів статті витрат, передусім це заробітна плата персоналу, стипендії та комунальні платежі. Матеріально-технічний розвиток вищих навчальних закладів намагаються забезпечувати за власні кошти, які формуються, насамперед, завдяки платним освітнім послугам. Розв'язання проблеми фінансування матеріально-технічного забезпечення вищих навчальних закладів стане потужним інструментом розвитку, що в результаті сприятиме забезпеченню якості вищої освіти як чинника розвитку економіки знань. Крім того, обсяги бюджетного фінансування освіти за держзамовленням практично не передбачають капітальних видатків у зв'язку з обмеженістю бюджетних коштів. Існуюча демографічна ситуація (зниження кількості абітурієнтів) не дозволяє необґрунтовано підвищувати вартість навчання за контрактною формою, включаючи у неї інвестиційні витрати. Отже, постає закономірна необхідність оптимізувати розподіл наявних ресурсів ВНЗ, що дасть можливість виділяти кошти на інвестиційні витрати.

Також доцільно врахувати пропозиції експертів USAID та розглянути можливості відмови державних ВНЗ від статусу бюджетної установи, що дасть їм змогу розширити можливості залучення та використання фінансових коштів із різних джерел. Така зміна статусу передбачає всебічне вивчення переваг та недоліків, а також визначення шляхів нормативно-правового забезпечення функціонування ВНЗ - державних підприємств. У процесі вдосконалення системи фінансування доцільно зосереджувати фінансування на потужних університетах світового рівня зі значним викладацьким та науковим потенціалом, у т. ч. за рахунок зниження видатків на ВНЗ, які не мають перспектив науково-педагогічного розвитку.

І насамкінець зазначимо, що при будь-якій моделі фінансування ВНЗ кошти необхідно спрямовувати передусім на оновлення матеріально-технічної бази (сучасні лабораторії, дослідницьке обладнання тощо) та оплати праці науково-педагогічного складу (насамперед провідних учених, які працюють у цих навчальних закладах). За таких умов можна побудувати в Україні університети світового рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка знань та її перспективи для України. Наукова доповідь. Інститут економічного прогнозування НАН України / [за ред. В. М. Гейця]. - К. : ІЕП НАНУ, 2005. - 168 с.
2. Олейнікова Л. Г. Формування конкурентоспроможної системи оподаткування в Україні / Л. Г. Олейнікова ; ДННУ "Акад. фін. управління". - К., 2015. - С. 16-28.
3. Рак Н. Є. Економіка знань: сутність та фактори управління знаннями / Н. Є. Рак // Регіональна економіка. - 2009. - № 3. - С. 224-232.
4. D'Aveni R. A. Hypercompetition. Managing the Dynamics of Strategic Maneuvering / R. A. D'Aveni, R. Gunther // *Das Summa Summarum des Management*. - Gabler, Wiesbaden, 2007. - P. 83-93. DOI: 10.1007/978-3-8349-9320-5_8.
5. The Global Competitiveness Report 2016-2017 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/GC R 2 0 1 6 - 2 0 1 7 / 0 5 F u l l R e p o r t / TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
6. Salmi J. Scenarios for Financial Sustainability of Tertiary Education. Higher Education to 2030 [Електронний ресурс] / J. Salmi. - Volume 2: Globalisation. - OECD, 2009. - P. 285-323. - Режим доступу : <http://www.mfdps.si/Files/Knjiznica/>

higher%20educational%202030%20OECD.pdf. DOI: 10.1787/9789264075375-en

7. EUA, University autonomy in Europe I - Exploratory study, 2009; ESMU, Funding higher education: a view across Europe, 2010; EUA, Designing strategies for efficient funding of higher education in Europe, 2013.

8. University autonomy in Europe. Exploratory study. EUA 2009. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.salvatorevassallo.org/wp-content/uploads/2008/11/file_Dossier_Universita_EUA_Autonomy_Report_Final.pdf

9. Annual Public Report-2013 "Higher education funding and necessary improvement actions". The report, prepared according to Article 219 (2) of the National Education Law 1/2011, was adopted by the National Higher Education Funding Council, at the meeting on 18 July 2014.

10. Мосьпан Н. В. Тенденції розвитку механізмів фінансування вищої освіти в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / Н. В. Мосьпан. - Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2644.

11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1450097250371062>.

12. Реформа вищої освіти України: реалізація профільного закону в 2014-2016 рр. (Shadow Report). - К. : USAID, 2016. - 23 с.

13. Про затвердження Порядку надання цільових пільго-

вих державних кредитів для здобуття вищої освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 16.06.2003 № 916 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>.

14. Smith K. What is the 'Knowledge Economy'? Knowledge Intensity and Distributed Knowledge Bases [Електронний ресурс] / Keith Smith. - Netherlands : UNU/INTECH, 2002. - 29 с. - Режим доступу : <http://www.intech.unu.edu/publications/discussion-papers/2002-6.pdf>.

15. Powell W. The Knowledge Economy [Електронний ресурс] / Walter W. Powell, Kaisa Snellman // Annual Review of Sociology. - 2004. - № 30. - P. 199-220. - Режим доступу : http://web.stanford.edu/group/song/papers/powell_snellman.pdf. DOI: 10.1146/annurev.soc.29.010202.100037

16. OECD glossary of statistical terms. Knowledge-based economy [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6864>.

17. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України. Економіка знань - модернізаційний проект України / [Геєць В. М., Александрова В. П., Бажал Ю. М. та ін] ; [за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка]. - К. : Фенікс, 2007. - 544 с.

18. Implementation, Scaling Up and Sustainability: Continuing Discussion on Evidence-Based Policy Research in Education London, 6-7 July 2006 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.oecd.org/edu/ceri/37107848.pdf>.

Терещенко Анна,

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, Академия финансового управления

Олейникова Людмила,

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, Академия финансового управления

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

В статье затрагиваются вопросы развития системы высшего образования в Украине как фактора построения экономики знаний. Рассмотрены подходы к финансированию высших учебных заведений и структура их доходов, соотношение государственных и частных расходов на образование в Украине и странах мира. Определены основные формы привлечения финансовых ресурсов вузами в международной практике. Исследованы направления развития системы высшего образования в странах ЕС, определено, что увеличение объемов государственного финансирования характерно для более развитых стран с инновационной моделью развития экономики. Отмечено, что развитые страны не только уделяют большее внимание развитию системы высшего образования, но и значительно большую долю расходов выделяют в пользу среднего и послесреднего не высшего образования (рабочая квалификация), чем в Украине. В статье проанализирована существующая модель финансирования образования в стране и выделены проблемы финансирования образования в Украине. Авторами даны рекомендации по совершенствованию подходов финансового обеспечения высших учебных заведений в Украине.

Ключевые слова: высшее образование; государственные расходы; экономика знаний; бюджетное финансирование высшего образования; кредитование высшего образования; человеческий капитал.

Tereshchenko Hanna,

Candidate of economic sciences (Ph. D.), Associate Professor, Academy of Financial Management

Oleinikova Lyudmila,

Candidate of economic sciences (Ph. D.), Associate Professor, Academy of Financial Management

STATE FINANCING OF HIGHER EDUCATION AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF ECONOMICS KNOWLEDGE

The article raises issues of the development of the system of higher education in Ukraine as a factor in building a knowledge economy. The approaches to financing higher education institutions and their income structure and

СХІД № 4 (150) липень-серпень 2017 р.

the ratio of public and private expenditures on education in Ukraine and countries of the world are considered. The basic forms of attraction of financial resources by institutions of higher education in international practice are determined. The directions of development of the system of higher education in the EU countries are investigated and it is determined that the increase of the state financing is inherent in more developed countries with an innovative model of economic development. It is noted that developed countries pay much attention not only to the development of higher education systems, but also to a much larger share of spending in favor of secondary and vocational education. The article analyzes the existing model of financing education in the country and identifies the problems of financing education in Ukraine. The authors provided recommendations for improving the financial support of higher education institutions in Ukraine.

The solution of the problem of financing the material and technical support of higher educational institutions will be a powerful instrument for development, which will, as a result, promote the quality of higher education as a factor in the development of the knowledge economy. It has been determined that in any model of university financing, funds should be directed, first of all, to updating the material and technical base (modern laboratories, research equipment, etc.) and paying for the work of the scientific and pedagogical staff (primarily, the leading scientists working in these educational institutions). Under such conditions it is possible to build world-class universities in Ukraine.

Key words: higher education; Government expenditures; knowledge economy; Budget financing of higher education; Lending to higher education; human capital.

REFERENCES

1. Heyets, V.M. [ed.] (2005), The economy of knowledge and its perspectives for Ukraine, *Scientific report. Institute for Economic Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Kyiv, 168 p. (ukr).
2. Olejnikova, L. G. (2015), Formation of a Competitive Taxation System in Ukraine, Academy of Financial Management, Kyiv, pp.16-28 (ukr).
3. Rak, N.E. (2009), Economics of knowledge: the essence and factors of knowledge management, *Rehionalna ekonomika*, №3, pp. 224-232 (ukr).
4. D'Aveni, R.A. & Gunther, R. (2007), Hypercompetition. Managing the Dynamics of Strategic Maneuvering. In: Boersch C., Elschen R. (eds), *Das Summa Summarum des Management*. Gabler, Wiesbaden, pp. 83-93. DOI: 10.1007/978-3-8349-9320-5_8
5. The Global Competitiveness Report 2016-2017, available at: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
6. Salmi, J. (2009), Scenarios for Financial Sustainability of Tertiary Education, in *Higher Education to 2030*, Volume 2, Globalisation, OECD Publishing, Paris. DOI: 10.1787/9789264075375-12-en
7. EUA, University autonomy in Europe I - Exploratory study, 2009; ESMU, Funding higher education: a view across Europe, 2010; EUA, Designing strategies for efficient funding of higher education in Europe, 2013.
8. University autonomy in Europe. Exploratory study. EUA 2009, available at: http://www.salvatorevassallo.org/wp-content/uploads/2008/11/file_Dossier_Universita_EUA_Autonomy_Report_Final.pdf.
9. Annual Public Report -2013 «Higher education funding and necessary improvement actions». The report, prepared according to Article 219 (2) of the National Education Law 1/2011, was adopted by the National Higher Education Funding Council, at the meeting on 18 July 2014.
10. Mospan, N.V.(2015), Trends in the development of funding mechanisms for higher education in the European Union, available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2644.
11. About Higher Education: Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556-VII, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1450097250371062>.
12. Reform of higher education in Ukraine: the implementation of the profile law in 2014-2016 (2016), Shadow Report, Kyiv, USAID, 23 p. (ukr).
13. On Approval of the Procedure for Granting Special Purpose Benefit Loans for Higher Education: the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 16.06.2003 No. 916, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>
14. Smith, Keith (2002), What is the 'Knowledge Economy'? Knowledge Intensity and Distributed Knowledge Bases, *UNU/INTECH*, Netherlands, 29 p., available at: <http://www.intech.unu.edu/publications/discussion-papers/2002-6.pdf>
15. Powell, Walter W. & Snellman, Kaisa (2004), The Knowledge Economy, *Annual Review of Sociology*, № 30, 199-220, DOI: 10.1146/annurev.soc.29.010202.100037
16. OECD glossary of statistical terms. Knowledge-based economy, available at: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6864>
17. Heyets, V.M. & Aleksandrova, V. P. & Bazhal, Ju. M. and other (2007), Strategic Challenges of the 21st Century for the Society and Economy of Ukraine. Knowledge economy is a modernization project of Ukraine, *Feniks Publiding*, Kyiv, 544 p. (ukr).
18. Implementation, Scaling Up and Sustainability: Continuing Discussion on Evidence-Based Policy Research in Education London, 6-7 July 2006, available at: <http://www.oecd.org/edu/cei/37107848.pdf>

© Терещенко Ганна, Олейнікова Людмила
Надійшла до редакції 10.08.2017